

УДК 339.13:634.1.076:
338.27

© 2013

I.A. Сало,
кандидат
економічних наук
Інститут
садівництва НААН

РИНОК ПЛОДІВ В УКРАЇНІ

Визначено особливості розвитку вітчизняного ринку плодів, зовнішньої торгівлі, ціноутворення. Здійснено прогнозування попиту і пропозиції за видами плодової продукції. Виявлено вплив обсягів виробничих витрат і цін на формування прибутковості в промисловому секторі. Розраховано еквівалентні ціни на плоди на основі нормативних витрат.

Ключові слова: ринок, плоди, попит, пропозиція, ціна, прогноз.

Вітчизняний ринок плодів в Україні не можна визнати оптимально функціонуючим за структурою і наповненням. Основними проблемами є недостатній розвиток промислового виробництва плодів та збитковість сільськогосподарських підприємств; формування пропозиції переважно господарствами населення, що зумовлює її нестабільність; невідповідність плодів стандартам товарної якості; низький платоспроможний попит, через що внутрішнє споживання плодів задовольняється лише на 53–65%; неефективна інфраструктура ринку, зокрема, напрями торгівлі, промислової переробки, ціноутворення; слабкі економічні позиції на світовому ринку плодів — експортні поставки плодової продукції у вітчизняному виробництві становлять лише 5–10%.

Питанням розвитку продовольчого ринку та проблемам виробництва і споживання продуктів харчування займалися О.Ю. Єрмаков, Т.А. Маркіна, В.А. Рудьєв, Г.М. Сатіна, Л.П. Смирненко, Д.Ф. Чухно, О.М. Шестопад та ін. Однак зі вступом України в міжнародну організацію СОТ з'явилися і перспективи вдосконалення зовнішньоторговельних зв'язків та виходу на світовий ринок.

Мета досліджень — висвітлити особливості та найближчі перспективи розвитку ринку плодів в Україні.

Методика досліджень. У дослідженні керувалися загальними методами наукового пізнання та методичними підходами до вивчення кон'юнктури на продовольчих ринках [2].

Результати досліджень. Плоди в Україні вирощують сільськогосподарські підприємства та господарства населення. Основна їх маса формується останніми — 83–87%, або 1169–1485 тис. т у 2007–2011 рр. Пропозиція представлена із зерняткових плодів — яблуками (83–86%, або 719–954 тис. т), кісточкових — вишнями та сливами (28–35% та 25–35%, або відповідно 116–173 та 110–155 тис. т), горіхоплідних — переважно грецькими горіхами (практично 100%, або 79,2–112,6 тис. т). Свіжі

плоди на ринок поступають нерівномірно. Зважаючи на те, що основою їх є яблука, найменша частка пропозиції формується в травні — серпні — 25–30% річного товарообороту, а найбільша — в осінньо-зимовий період — 50–55%.

Нестабільність пропозиції зумовлена сукупністю факторів, пов'язаних із сезонними особливостями галузі та кризовою ситуацією в промисловому секторі. Її істотне зниження відбувається через недотримання агротехніки вирощування плодів, зокрема, за внесення мінеральних та органічних добрив, захисту рослин від шкідників та хвороб, що пов'язано з інфляційними процесами в Україні. Так, ціни на пальне, добрива та отрутохімікати підвищилися відповідно в 2,5, 1,6 та 1,5 раза. На ринку садівницькими підприємствами формується лише до 15% пропозиції плодів.

У 2010–2011 рр. промисловим вирощуванням плодів займалося 375 підприємств. Недержавні сільськогосподарські підприємства формують 95%, або 235 тис. т плодової продукції. Найбільшу питому масу в загальній кількості недержавних підприємств мають господарські товариства — 64% (212 од.), які виробляють та реалізують переважну масу плодів — 90%, 158 тис. т, і є найприбутковішими — 2,583 грн з 1 га (рівень рентабельності 18,2%). Найменша кількість в Україні селянсько-фермерських господарств, що займаються садівництвом — 17. Попри це господарська діяльність порівняно з державними та приватними підприємствами і сільгоспоперативами більш ефективна.

У формуванні виробничих витрат садівницьких підприємств за нестачі фінансових ресурсів серед природних, організаційно-економічних та технологічних чинників особливе значення мають останні. Вони істотно впливають на встановлення оптових цін реалізації на плоди та прибутковість. Так, виробничі витрати недержавних підприємств на 1 га становили 11,6 тис. грн, а їх прибуток — 2398 грн/га, тоді як державні, де цей показник 6,6 тис. грн виявилися збит-

ковими — 768 грн/га. Така ситуація спостерігалася за нижчих оптових цін реалізації в державних підприємствах на 10%. Недостатній рівень виробничих витрат істотно впливає на прибутковість вирощування плодів через низьке агротехнічне обслуговування насаджень. За підрахунками нормативні виробничі витрати на вирощування яблук за схеми садіння 5×3 м становлять 43,2 тис. грн/га (прибуток 77,5 тис. грн/га), що в 3,7 раза вище за фактичні витрати садівницьких підприємств. Тобто висока вмотивованість відшкодування витрачених ресурсів та досягнення позитивних результатів, стимулюють недержавні господарства вкладати вдвічі більше обігових коштів та інвестицій для одержання вищої врожайності, ніж державні.

У майбутньому на 2020 р. очікується зменшення валового збору на 2–3% порівняно з 2011 р., а саме до 1741 тис. т. Відбуватиметься це за рахунок незначного скорочення врожайності плодів у сільськогосподарських підприємствах (до 38 ц/га) та зменшення обсягів виробництва в 1,3 раза (до 226 тис. т). Це пояснюється переважанням площ вибування насаджень над закладанням молодих садів. Так, упродовж 2007–2011 рр. було закладено площі 2,6–3,6 тис. га, що в 1,2–3,8 раза менше за ті, що вибули.

Передбачається, що, як і впродовж останніх років, основну масу товарної пропозиції плодів формуватимуть господарства населення — близько 87%. Виробництво плодів концентруватиметься переважно у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій, Хмельницькій, Чернівецькій, Закарпатській областях та АР Крим — до 50%, що становитиме 855 тис. т. Очікувані зміни обсягів виробництва плодової продукції практично не вплинуть на формування структури товарообігу: зерняткові плоди становитимуть 60–65%, кісточкові — 28–30, горіхоплідні — 7–8%.

У наповненні внутрішнього ринку плодів істотне місце займають імпорتنі поставки — 40–50% (887–940 тис. т). Вони особливо розширилися зі зменшенням митних тарифів після вступу в міжнародну організацію СОТ. Зокрема імпорт яблук у 2009 р. зріс на 42% порівняно з 2008 р. За показником продовольчого самозабезпечення та незалежності, який перевищує прийнятий світовий норматив (до 30%), Україну можна вважати продовольчо залежною від країн-імпортерів.

У 2007–2011 рр. найбільше було ввезено в Україну апельсинів та мандаринів — 30–36% обсягів імпорту, бананів — 25–30, яблук — 10–25%. Основними постачальниками цих плодів

на вітчизняний ринок у 2011 р. були: яблук — Польща — 89,2 тис. т (81,5%), цитрусових — Туреччина, Єгипет — 265 тис. т (64%), бананів — Еквадор — 222 тис. т (90%).

Через негативні тенденції розвитку плодового ринку в Україні та закінчення перехідного періоду вступу до СОТ до 2020 р. очікується збільшення обсягів імпорتنих поставок плодів удвічі порівняно з 2011 р. Вони становитимуть близько 1880 тис. т. Найбільшу питому масу в структурі свіжої імпортової плодової продукції займатимуть, як і раніше, цитрусові, банани та яблука — 85–90%.

Експортні поставки плодів в Україну у 2007–2011 рр. перевищували імпорتنі у 5–18 разів. Експорт складався здебільшого з яблук — 30–55% (20–98 тис. т) та грецьких горіхів — 22–47% (18–40 тис. т). Основними покупцями яблук були Росія — 97% (36 тис. т), грецьких горіхів — Росія, Ірак, Туреччина, Іран, Сирія, Азербайджан — 75% (29 тис. т), з яких 29% закуповувала Росія.

Оскільки частина завезених польських яблук реекспортується, можна очікувати, що з розширенням їх імпорту та вітчизняного виробництва експортні поставки плодів у перспективі збільшаться до 292 тис. т. У структурі експорту плодової продукції і надалі найбільшу питому масу матимуть горіхи та яблука — 75–80%. Передбачається, що основним покупцем плодів, як і в попередні роки, залишиться Росія.

В Україні впродовж 2007–2011 рр. спостерігався низький рівень споживання плодів — 39–50 кг, що в 1,5–2 раза менше від раціональної норми споживання 75 кг на 1 особу населення в рік. Найбільше серед плодової продукції населенням споживається яблук — 20 кг, що становить 40%.

У перспективі у 2020 р. очікується збільшення рівня споживання плодів до 71 кг на 1 особу в рік, що більше в 1,4 раза, ніж у 2011 р. Розширення відбудеться переважно за рахунок яблук — у 1,5 раза (29 кг на 1 особу) та імпортованих плодів — у 1,9 раза (25 кг).

Загалом на продовольче забезпечення конкретної людини плодами впливає платоспроможність, рівень цін, якість та доступність пропозиції, склад сім'ї, місце проживання, культура споживання, асортимент, сортимент та ряд інших чинників. Найбільше значення для вітчизняних споживачів за купівлі плодів мають перші 2 чинники, вплив яких становить близько 94%.

На вітчизняному ринку плодів склалася несприятлива цінова ситуація для ефективного виробництва плодової продукції та повноцінного споживання її населенням. Вищим рівнем

відзначається лише оптова ціна на плоди в садівницьких підприємствах для комерційних структур та на ринку. Так, у 2007–2011 рр. вона становила 1,5–3,5 тис. грн за 1 т плодової продукції. Плоди кісточкових культур коштували в 2–2,5 раза дорожче за зерняткові — відповідно 3,5–6,0 та 1,4–3,0 тис. грн/т.

Перепродаж плодів через кількох посередників негативно впливає на формування рівня споживання у зв'язку з ростом цін у роздрібній торгівлі у 3–4 рази і сприяє зосередженню основної частини прибутку в проміжній ланці. Скажімо, середня роздрібна ціна на плоди у 2011 р. становила 12,10 грн/кг, що вище за оптову ціну реалізації сільськогосподарських підприємств у 4 рази.

Такий рівень оплати плодової продукції не відшкодовує фактичних виробничих витрат товаровиробників, що зумовлює збитковість плодового виробництва в сільськогосподарських підприємствах. Тому слід шукати нові, ефективніші способи реалізації. Швидка втрата свіжими плодами споживчих властивостей, незначні обсяги переробки на місцях виробництва змушують товаровиробників реалізовувати значну частку продукції переробним підприємствам за цінами значно нижчими, ніж на ринку, у 2–2,3 раза. За підрахунками експертів, маючи спеціально обладнане сховище, садівницьке підприємство може отримувати в 1,5–2 раза більше прибутку. Однак лише близько в 20% вітчизняних

товаровиробників є сховища, оскільки їх будівництво потребує значних інвестицій. Так, для сучасного сховища з регульованим газовим середовищем ємністю у 5 тис. т для зберігання яблук потрібне фінансування обсягом 3–4,5 млн євро (30–45 млн грн) [1].

У 2012 р. на вітчизняному ринку плодів очікувалось зростання закупівельних цін сільськогосподарських підприємств на 7–15%. Це зумовлено передусім підвищенням рівня цін на енергоресурси та засоби виробництва, що провокує ріст цін на кінцеву продукцію. Отже, роздрібні ціни на плоди зростуть порівняно з 2011 р. у 1,1–1,3 раза.

Слід зазначити, що еквівалентні ціни на плоди на 2012 р. з урахуванням нормативних показників витрат були вищими за середні роздрібні ціни сільськогосподарських підприємств на міських ринках України. Так, за норми прибутку 7,5% для яблук (форма крони округла малогабаритна) еквівалентна ціна становила 8,65 грн/кг, (форма крони площинна) — 6,00, сливи — 11,00; за норми прибутку 10% відповідно — 9,20 грн/кг, 6,30, 11,00 грн/кг; 15% — 10,30 грн/кг, 7,05, 13,00 грн/кг. Це свідчить про те, що їх не можна вважати прийнятними для більшості споживачів, розподілених за доходами (до 85% населення споживає плодів менше встановленої раціональної норми), та про відсутність мотивації в промислових товаровиробників виробувати цю продукцію.

Висновки

Ефективність промислового виробництва плодів істотно залежить від дотримання технології виробництва плодів, інтенсивності виробничих витрат на одиницю площі насаджень, каналів реалізації, цінової політики господарств.

У формуванні рівня споживання плодів через низьку купівельну спроможність населення основне значення мають доходи та ціни. На перспективу передбачається незначне звуження промислового виробництва та роз-

ширення пропозиції і рівня споживання за рахунок імпортних поставок плодів, зокрема, яблук, цитрусових та бананів. Для повноцінного задоволення потреб споживачів плодовою продукцією впродовж усього року, збільшення та урізноманітнення асортименту і сортименту, розширення промислового виробництва велике значення має поєднання організаційно-економічних чинників з технічними і технологічними та вдосконалення інфраструктури вітчизняного ринку.

Бібліографія

1. Максимюк А. Рынок овощей и фруктов в Украине/[А. Максимюк, Е. Поперечная, В. Лапа и др.]. — К.: ТОВ «Полиграф плюс», 2011. — 96 с.
2. Сало І.А. Методичні положення прогнозуван-

ня кон'юнктури ринку плодів та ягід в Україні/І.А. Сало. — К.: Видавничий центр НУБІП, 2009. — 60 с.

Надійшла 21.02.2013.